

KS. JAN DUDZIAK

ROZWÓJ HISTORYCZNY ŚWIADCZEŃ ANNATOWYCH W POLSCE

↓
o. 29-55

W dotychczasowych studiach nad annatami papieskimi starałem się ustalić takie zagadnienia: 1. samo tworzenie się tej instytucji historyczno-prawnej; 2. kształtowanie się annat papieskich w świetle narastających przepisów prawnych w aspekcie tak ogólnym, jak i na naszych polskich terenach; 3. zakres płatników świadczeń annatowych; 4. wreszcie sam charakter — wymiar płatności annatowych.¹ Powyższe badania miały głównie charakter teoretyczno-prawny. Ich przedmiotem była „quaestio iuris” lub raczej „lex annatarum papalium”.

Obecnie na podstawie źródeł publikowanych pragnę przedstawić historyczny szkic przekazywania tych opłat Stolicy Apostolskiej przez polskich beneficjatorów. Przedmiotem badań będzie więc „quaestio facti”, praktyka — „exercitium legis”. Będzie to ilustracja realizacji annatowych przepisów prawnych. Poprzez wykorzystanie możliwie jak najszerszych wzmianek źródłowych odnoszących się do świadczenia annat oraz poprzez poczynienie dopuszczalnych uogólnień chcę dać szkicowo pełny obraz tego zagadnienia w odniesieniu do Polski. Pominę przy tym świadomie sposób przekazywania annat, ich konkretną sumę oraz samych odbiorców, jako kwestie nadające się do odrębnego opracowania. Pozostawię również na boku dociekania nad organizacyjną strukturą systemu beneficjalnego, by nie zaciemniać samego zagadnienia annat. Ten wycinkowy obraz historyczno-prawnych powiązań naszego kraju ze Stolicą Apostolską, być może, nie okaże się zbędny przy jakichś syntetycznych studiach z zakresu naszej przeszłości.

*

W myśl annatowych przepisów prawnych świadczeniom tym podlegają przede wszystkim beneficjaria wyższe, konsystorialne, a więc biskup-

¹ Zob. moje artykuły: *U źródeł tworzenia się annat papieskich*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, X (1963), z. 4, s. 27 — 43. *Płatnicy i płatności annat papieskich w Polsce*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, IX (1962), z. 1, s. 41 — 63. *Annaty papieskie w świetle narastających przepisów prawnych ze szczególnym uwzględnieniem Polski*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, XII (1965), z. 5, s. 103—130.

stwa i opactwa.² Posiadacze przeto wymienionych stanowisk byli konkretnymi płatnikami interesujących nas świadczeń. Annaty biskupie i opackie nosiły miano „serwicjów wspólnych” i „serwicjów małych”. Określano je wszakże, zwłaszcza u nas, ogólnym także mianem annat.³ W zakresie ogólnokościelnym praktykę płacenia annat przez biskupów obserwujemy od połowy XIII w.⁴

Nas obchodzą tereny Polski. Tutaj notowanym przez źródła punktem wyjścia pod tym względem była wpłata taksy serwicjalnej biskupa Kamienia Jarimara, przypadająca na 6 września 1296 r.⁵ Z kolei uiszczali świadczenia annatowe następni biskupi kamieńscy. W r. 1302 uczynił to bp Henryk.⁶ Biskup Konrad, kandydat na tamtejszą stolicę, złożył w 1318 r. przyrzeczenie w Kurii Papieskiej, że zgodnie z wymogami prawa ureguluje swoje powinności serwicjalne.⁷ W ciągu dwu następnych lat zobowiązanie to wypełnił.⁸ W drugiej połowie XIV w. załatwiło te sprawy trzech biskupów o tym samym imieniu Jana oraz czwarty biskup Mikołaj Bok. Pierwszy z Janów w 1385 r. podjął w Kurii zobowiązanie wyrównania swych świadczeń; drugi w r. 1386, lecz na skutek wniesionej prośby uzyskał od Stolicy Świętej przedłużenie terminu zapłacenia serwicjów na r. 1390. Trzeci w r. 1394 przyrzekł, obejmując diecezję, że spłaci ciężącą na nim powinność z tytułu pierwszorocznych świadczeń.⁹ Wpłatę bpa Mikołaja papieskie księgi skarbowe zanotowały w r. 1398.¹⁰ W XV i XVI w. następujący biskupi Kamienia płacili annaty: Magnus (1410—1424), Sygfryd (1424—1449), Mikołaj (1471—1478), Marinus (1478—1482), Benedykt (1486—1498) oraz Marcin (w r. 1551).¹¹

² Zob. mój artykuł, *Płatnicy i płatności annat papieskich w Polsce*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, IX (1962), z. 1, s. 43.

³ Tamże.

⁴ Początek tej praktyce dał w r. 1256 bp Iring z Würzburga. A. Gottlob, *Die Servitientaxe im 13 Jahrhundert*, Stuttgart 1903, s. 76.

⁵ „Ep. Caminen. 1296. 6. 9. 2000 fl.” H. Hoberg, *Taxae pro communibus servitiis*, Città del Vaticano 1949, s. 28; P. B. Gams, *Series episcoporum Ecclesiae catholicae*, Ratisbonae 1873, s. 266.

⁶ Tamże.

⁷ *Acta Camerae Apostolicae*, t. I, wyd. J. Ptaśnik, Cracoviae 1913, s. 52, n. 53.

⁸ Tamże. Por. H. Hoberg, op. cit., s. 28.

⁹ *Polonica ex libris „Obligationum et Solutionum” Camerae Apostolicae ab a. 1373*, collegit I. Lisowski, Romae 1960, s. 22, n. 41. O trzecim biskupie Janie w tym samym wydawnictwie, s. 27, n. 53. O prośbie zaś drugiego biskupa Jana oraz przedłużeniu jego terminu płatności donoszą nam *Monumenta Poloniae Vaticana*, t. VIII, wyd. E. Długopolski, Kraków 1939—1946, s. 100, n. 108: [...] intellecta mole gravaminum pro parte Johannis episcopi Caminensis que ipsum ad solvendum [...] reddunt impotentem [...] terminum faciende solutionis [...] prorogamus [...].

¹⁰ *Polonica ex libris „Obligationum et Solutionum”*, wyd. I. Lisowski, s. 44, 60, n. 96, 134.

¹¹ Biskup Magnus przyrzekł zapłacić annaty w 1410 r. Sygfryd zapłacił je

W chronologicznym rozpoczęciu realizacji praktyki annatowej drugim z kolei jest u nas arcybiskupstwo gnieźnieńskie. Wyniesiony na stolicę Borysław podjął zobowiązanie w Kameronie Apostolskiej zapłacenia swych należności annatowych 23 lutego 1317 r.¹² Poza nielicznymi wyjątkami prawie wszyscy następcy Borysława na stolicy gnieźnieńskiej do połowy XVI w. bądź podejmowali analogiczne zobowiązania, bądź faktycznie wpłacali taksy annatowe, bądź wreszcie czynili jedno i drugie. W ten sposób abp Janisław (1317—1341) swoje „serwicja wspólne” i „serwicja małe” wpłacał w ciągu dwóch lat od objęcia katedry. Jego następcą Jarosław Bogoria (1342—1373) w kilka dni po swym wyniesieniu na stolicę zobowiązał się w Kurii do uiszczenia annat, a w dwa lata później część z nich już zapłacił. Jan Suchywilk wystąpił jako płatnik świadczeń serwicjalnych w latach (1375—1376). Jan Kropidło przekazał Kurii Papieskiej część taksy annatowej w 1389 r. Dobrogost Nowodworski uczynił to samo w latach 1394, 1400. Mikołaj Kurowski w r. 1402 zobowiązał się do annat, a w dwa lata później spłacił ich ostatnią ratę. Albert Jastrzembiec podjął zobowiązanie w 1422 r., dokonał zaś wpłaty w 1424 r. Wincenty Kot z Dembna wpłacił serwicja w 1437 r. Władysław Oporowski (1449—1453) uczynił to w pierwszym roku swoich rządów, Jan Sprowski w r. 1453, Jan Gruszczyński w r. 1464. Jakub Sieneński przekazał Kurii swoje świadczenia w 1474 r., Zbigniew Oleśnicki przesłał je do Rzymu w r. 1481, Jan Łaski w 1508 r., wreszcie Piotr Gamrat oraz Mikołaj Dzierzgowski w latach 1541, 1546.¹³

Arcybiskupami, co do których brak jest tego rodzaju dowodów wpłat, byli: Bodzanta (1382—1389), Mikołaj Trąba (1412—1422), Fryderyk Jagiellończyk (1493—1503), Andrzej Boryszewski (1503—1510), Maciej Drzewicki (1531—1535), Andrzej Krzycki (1535—1537) i Jan Latański (1537—1540).¹⁴

w r. 1424, Mikołaj 1471, Marinus 1478, Benedykt 1486, wreszcie bp Marcin w 1551. Tamże. s. 75, 110, 226, 230, 260; n. 171, 256, 614, 622, 648, 699.

¹² „Anno D. a Nativ. MCCCXVII, indictione XV, pontificatus [...] Johannis [...] pape XXII anno primo, die XXIII Februarii [...] dominus Borislaus archiepiscopus Gnesnensis in Polonia, promisit pro suo communi servitio camere et collegii IIc flor. auri et V consueta servitia persolvere [...]” *Acta Camerae Apostolicae*, J. Ptaśnik, t. I, s. 47, n. 47.

¹³ *Kodeks dyplomatyczny wielkopolski*, t. II, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1878, s. 541, n. 1209. *Sprawozdanie z poszukiwań w archiwach i bibliotekach rzymskich a szczególnie w archiwum watykańskim*, wyd. Wł. Abraham, Kraków 1888, s. 44. *Acta Camerae Apostolicae*, wyd. J. Ptaśnik, t. I, s. 52—54, 351, n. 57, 58, 61, 199, 200. *Taxae pro communibus servitiis*, wyd. H. Hoberg, Città del Vaticano 1949, s. 59. *Polonica ex libris „Obligationum et Solutionum”*, wyd. I. Lisowski, Romae 1960, s. 3, 5, 6, 18, 26, 64, 81, 103, 109, 124, 143, 174, 176, 192, 217, 232, 245, 248, 253, n. 2, 5, 6, 9, 32, 52, 146, 184, 239, 253, 292, 339, 437, 444, 483, 616, 628, 658, 667, 680.

¹⁴ Ściśle mówiąc, o wpłatach annatowych tych arcybiskupów mogli się nie

Jako płatnicy annat występują następnie biskupi diecezji chełmińskiej. Już w r. 1319 jej rządcą bp Mikołaj przyrzekł na dworze papieskim w Awinionie, że zapłaci przypadającą na niego kwotę annatową.¹⁵ W trzy lata później wywiązał się częściowo z podjętego zobowiązania.¹⁶ Pozostałą kwotę jego należności spłacał łącznie z własnymi powinnościami serwi-cjalnymi następca Mikołaja, bp Otto (1323—1349). Dnia 13 stycznia 1324 r. złożył on przyrzeczenie wyrównania długów poprzednika oraz własnych annat. Jedne i drugie spłacił ratalnie tego samego roku.¹⁷ Poza kilkoma wyjątkami wszyscy późniejsi rządcy Chełmna aż do połowy XVI w. świadczyli annaty Kurii Rzymskiej. Biskup Jan Schadeland (1360—1363) załatwiał sprawę annat w latach 1360—1361, Wikbold Dobelstein w latach 1363—1365, Reinhard w r. 1386, Mikołaj Bok w latach 1390—1395, Jan Kropidło w r. 1398, Arnold Stapel w r. 1402, Bartłomiej Rogzer w r. 1460, Wincenty Gosławski w r. 1467, Stefan Neidenburg w r. 1481, Jan Dantyszek w r. 1530, Stanisław Hozjusz w r. 1549 i Jan Lubodzieski w r. 1551.¹⁸

Spośród zwierzchników diecezji włocławskiej (kujawskiej) pomiędzy płatnikami annat źródła na pierwszym miejscu wymieniają bpa Macieja Golanczewskiego (1323—1326). Przesyłał on do Awinionu taksy serwi-cjalne w latach 1324—1325.¹⁹ Wyjąwszy nielicznych biskupów, o których

dochować wiadomości. Rozsądniej jednak jest przyjąć, że zostali oni z jakichś powodów zwolnieni od tych opłat. Zwolnienia takie były praktykowane.

¹⁵ „[...] r. 1319. 5. listop. Nicolaus ep. Culmensis promisit 700 flor. et 5 c. s.” *Sprawozdanie z poszukiwań w archiwach i bibliotekach rzymskich a szczególnie w archiwum watykańskim*, wyd. Wł. Abraham, Kraków 1888, s. 43.

¹⁶ *Acta Camerae Apostolicae*, wyd. J. Ptaśnik, t. I, s. 71, n. 77—78.

¹⁷ Tamże, s. 76—78, 84—85, n. 88, 91, 97, 99. Notatka dotycząca ostatniej wpłaty opiewa następująco: „Item die dicti mensis Decembris dominus Otto, episcopus Culmensis, solvit pro complemento communis servicii domini Nicolai, predecessoris sui [...] cuius obligacio facta fuit anno MCCCXIX die V mensis Novembris”. Tamże, s. 85, n. 99.

¹⁸ Tamże, t. II, s. 103, 109, 114, 120, 124, n. 157, 170, 183, 190, 197. *Polonica ex libris „Obligationum et Solutionum”*, wyd. I. Lisowski, Romae 1960, s. 15, 24, 39, 44, 60, 67, 80, 90, 179, 193, 221, 232, 243, 257, 260, n. 25, 46, 81, 95, 135, 183, 205, 454, 485, 601, 629, 653, 692, 698. *Acta Tomicana*, t. XII, wyd. St. Górski, Posnaniae 1906, s. 263, t. XIV, wyd. St. Górski — Wł. Pocięcha, Posnaniae 1952, s. 389. *Taxae pro communibus servitiis*, wyd. H. Hoberg, Città del Vaticano 1949, s. 44.

¹⁹ „Die [...] recepti sunt a domino Mathia, episcopo Wladislaviensi alias Cuyaviensi solvente [...] pro parte sui communis servitii cameram contingentis: IIcL flor. aur. Item anno [...] dominus Mathias episcopus Cuyaviensis [...] solvit pro parte sui communis servicii [...] et pro parte servicii familie [...] Item d. Mathias, episcopus Wladislaviensis [...] solvit pro complemento sui communis servitii [...]”. *Acta Camerae Apostolicae*, wyd. J. Ptaśnik, t. I, s. 78, 85, n. 93—94, 100. Por. *Sprawozdanie z poszukiwań w archiwach i bibliotekach rzymskich a szczególnie w archiwum watykańskim*, wyd. Wł. Abraham, Kraków 1888, s. 43.

źródła skarbowości kurialnej nie wspominają, wszyscy następni tytułaci stolicy kujawskiej do r. 1551 świadczyli annaty na rzecz Stolicy Świętej. I tak, bp Zbilut płacił je w r. 1366—1367, Jan Kropidło w r. 1386, Henryk Lignicki w r. 1390 i 1392—1393, Mikołaj Kurowski w r. 1399, Jan Kropidło w r. 1402, Jan Pella w r. 1421, Jan Szafraniecki w r. 1428, Władysław Oporowski w r. 1434, Mikołaj Lasocki w r. 1449, Jan Gruszczyński w r. 1451, Jan Lutek w r. 1463, Jakub Sieneński w r. 1464, Zbigniew Oleśnicki w r. 1474, Andrzej Oporowski w r. 1481, Piotr z Bnina Moszyński w r. 1483, Krzesław Kuroszwański w r. 1494, Andrzej Zebrzydowski w r. 1546 i Jan Drohojowski w r. 1551.²⁰

Taksy annatowe płacili również zwierzchnicy biskupstwa lubuskiego. W latach 1327—1329, jako pierwszy, płacił w Awinionie swoje serwicja tamtejszy bp Stefan.²¹ Nieomal wszyscy jego następcy przekazywali Kurii Papieskiej takie same świadczenia. Tak więc, następca Stefana, Apeczko, płacił świadczenia serwicjalne w r. 1346—1347, Henryk Bancz w latach 1353—1355, Piotr z Opola w latach 1377—1378, Waclaw z Lignicy w latach 1377/78, Jan Borsznic w r. 1397, Jan Waldow I w r. 1421/22, Jan Waldow II w r. 1424, Fryderyk Sesselman w r. 1455, Liboriusz w r. 1483, Ludwik Burgsdorf w r. 1487, Teodoryk w r. 1490, wreszcie bp Jan w r. 1552.²²

W tym samym czasie co lubuscy pojawili się w wykazach annat biskupi krakowscy. W 1328 r. należności tego rodzaju spłacał Jan Grotowy.²³ Po nim, z kilkoma wyjątkami, płacili annaty wszyscy biskupi krakowscy aż do Andrzeja Zebrzydowskiego (1551—1560). A zatem bp Bodzanta przekazał Stolicy Apostolskiej swoje świadczenia serwicjalne w r. 1349/50, Florian Mokrski w latach 1367—1370, Jan Radlica w r. 1385/86, Piotr Wysz w r. 1393, 1399, Wojciech Jastrzembięc w r. 1412, Zbigniew Oleśnicki w r. 1423/24, Tomasz Strzemiński w r. 1455, Jakub

²⁰ *Codex diplomaticus Poloniae*, wyd. L. Ryszczewski — A. Muczkowski, t. II/1, Varsaviae 1848, s. 344. *Index actorum saeculi XV*, wyd. A. Lewicki, Cracoviae 1888, s. 29. *Taxae pro communibus servitiis*, wyd. H. Hoberg, s. 134. *Polonica ex libris „Obligationum et Solutionum”*, wyd. I. Lisowski, s. 15, 20, 23, 45, 51, 80, 84, 86, 89, 134, 141, 174, 175, 187, 192, 227, 234, 235, 238, 254, 259, n. 26, 37, 44, 98, 112, 182, 190, 194, 201, 202, 319, 335, 438, 440, 472, 482, 617, 633, 637, 643, 682, 695.

²¹ „Facta fuit quitatio domino Stephano episcopo Lubucensi [...] pro solutione sui communis servitii camere [...]”. *Acta Camerae Apostolicae*, t. I, J. Ptaśnik, s. 91, 95, 99, n. 112, 120, 131.

²² Tamże, t. II, s. 24, 32, 63, 69, 80, 136, 138, 139, n. 36, 45, 95, 103, 116, 215, 220, 221, 224. *Monumenta Poloniae Vaticana*, t. VIII, wyd. E. Długopolski, s. 151, n. 162. *Taxae pro communibus servitiis*, H. Hoberg, s. 71. *Polonica ex libris „Obligationum et Solutionum”*, wyd. I. Lisowski, s. 11, 13, 16, 25, 43, 83, 86, 109, 110, 121, 122, 126, 177, 236, 240, 261, n. 17, 18, 19, 21, 28, 49, 93, 189, 193, 254, 257, 283, 286, 296, 447, 639, 646, 647, 701.

²³ „Facta fuit quitatio [...] d. Johanni episcopo Cracoviensi [...] pro parte sui communis servitii [...]”. *Acta Camerae Apostolicae*, t. I, J. Ptaśnik, s. 93, 95, n. 114, 119.

Sieneński w r. 1460, Jan Gruszczyński w r. 1463, Jan Lutek z Brzezia w r. 1542, Samuel Maciejowski w r. 1546 i Andrzej Zebrzydowski w r. 1551.²⁴

Z diecezji wrocławskiej bezpośrednio dowody świadczeń annatowych dotyczą kilku jej biskupów XIV, XV, XVI w., a mianowicie od Nankera począwszy aż do Baltazara. Biskup Nanker zapłacił takse annatową w latach 1327—1329,²⁵ Przeclaw w r. 1342 oraz w 1345, Waclaw w latach 1385—1390, Konrad w latach 1418/19 i w 1425, Jedok w r. 1457, Rudolf w r. 1468, Jan Rot w r. 1482 i Baltazar w r. 1540.²⁶

Kurialne akta skarbowe poświadczają, że w tym samym okresie biskupi Warmii płacili należne annaty. Pierwszym tego przykładem jest bp Jordan, który mimo rok tylko trwającego okresu rządów, przekazał w 1328 r. skarbowi papieskiemu część swych opłat serwicjalnych.²⁷ Trzej jego następcy: Henryk (1329—1334), Herman z Pragi (1337—1349) oraz Jan I z Miśni (1350—1355) uiszczali annaty ratałnie. Później przekazywali Kamerze Apostolskiej taksy serwicjalne: bp Henryk III Sorbom w latach 1373, 1375—1376, jego następca Henryk IV Vogelsang w r. 1401, Franciszek Kuhschmalz w r. 1424, Eneaszy Sylwiusz Piccolomini — który jako kardynał sieneński otrzymał Warmię w roczną komendę — zapłacił z niej annaty w r. 1457, Paweł Legendorf w r. 1458, Mikołaj Tungen w r. 1468, Tiedemann Giese w r. 1549 i Stanisław Hozjusz w r. 1551.²⁸

Świadczenia serwicjalne ponosili również kolejno biskupi poznańscy,

²⁴ *Acta Camerae Apostolicae*, t. II, J. Ptaśnik, s. 51, 136, 139, 143, 145, n. 77, 216, 217, 222, 229, 233. *Taxae pro communibus servitiis*, H. Hoberg, s. 44. *Polonica ex libris „Obligationum et Solutionum”*, wyd. I. Lisowski, s. 14, 25, 61, 76, 108, 125, 177, 186, 188, 191, 225, 250, 255, 259, n. 23, 24, 48, 50, 138, 152, 174, 252, 293, 446, 469, 473, 481, 612, 671, 684, 696.

²⁵ „Eisdem anno (sc. 1327) [...] dominus Nankerus, episcopus Wratislaviensis, promisit per procuratorem pro suo communi servitio IIIIm flor. auri et V servitia consueta familiarium persolvere [...] Facta fuit quitatio domino Nankero episcopo Wratislaviensi [...] pro parte sui communis servitii [...]”. *Acta Camerae Apostolicae*, t. I, J. Ptaśnik, s. 90, 93, n. 109, 116.

²⁶ *Sprawozdanie z poszukiwań w archiwach i bibliotekach rzymskich a szczególnie w archiwum watykańskim*, wyd. Wł. Abraham, Kraków 1888, s. 43. *Acta Camerae Apostolicae*, t. I, J. Ptaśnik, s. 92, 97, n. 113, 126; t. II, s. 13, n. 21. *Taxae pro communibus servitiis*, H. Hoberg, s. 134. *Polonica ex libris „Obligationum et Solutionum”*, wyd. I. Lisowski, s. 13, 16—18, 19, 74, 82, 130, 178, 194, 201, 222, 235, 247, n. 22, 27, 31, 36, 168, 186, 307, 451, 487, 508, 603, 635, 664.

²⁷ „Facta fuit quitatio cum absolute domino Jordano, episcopo Warmiensi, de IIc floren. pro suo communi servitio camere domini nostri et de LVII floren. auri II sol. V den. Viennen, pro quatuor servitiis familiarum [...]”. *Acta Camerae Apostolicae*, wyd. J. Ptaśnik, t. I, s. 94, n. 117.

²⁸ *Sprawozdanie z poszukiwań w archiwach i bibliotekach rzymskich a szczególnie w archiwum watykańskim*, wyd. Wł. Abraham, Kraków 1888, s. 43. *Acta Camerae Apostolicae*, wyd. J. Ptaśnik, t. I, s. 103, 320, 339, 344, 347, 348, n. 137, 147, 178,

począwszy od Wojciecha Paluka, skończywszy zaś na Andrzeju Czarnkowskim. Ten pierwszy w 1349 r. wysyłał dwukrotnie do Awinionu kwoty pieniężne na pokrycie annat.²⁹ Podobnie czynili następcy: Jan Doliwa przesyłał do Kurii Papieskiej serwicja w r. 1356 oraz 1358, Mikołaj Kornik w 1376/77, Mikołaj Kurowski w r. 1398/99, Wojciech Jastrzembiec w r. 1399, Piotr Wysz w r. 1412, Andrzej Laskary w r. 1414, Mirosław z Brudzewa w r. 1426, Stanisław Ciołek w r. 1429, Uriel Górka w r. 1479, Jan Lubrański w r. 1498, Sebastian Branicki w r. 1544, Benedykt Izdbieński w r. 1546 i Andrzej Czarnkowski w r. 1554.³⁰

Praktyka annatowa nie ominęła także diecezji przemyskiej. Pierwsza o niej wzmianka mieści się w źródłach pod datą 1355 r., kiedy to na prośbę bpa Mikołaja Stolica Apostolska udzieliła mu zwolnienia od opłat serwicjalnych.³¹ Późniejsi biskupi przemyscy nie korzystali już z takiego zwolnienia, lecz z reguły płacili swoje taksy annatowe. I tak, bp Janusz Śledź świadczył je w r. 1420, Piotr Chrzastowski w r. 1436, Mikołaj z Błażejewic w r. 1452, Piotr Moszyński w r. 1481, Jan Kazimirski w r. 1483, Mikołaj Krajowski w r. 1493, Jan Karnkowski w latach 1527—1531 i Jan Dziaduski w r. 1545.³²

184, 188, 189; t. II, s. 49, 50, 58, 86, n. 72, 74, 85, 131. *Monumenta Historiae Warmiensis*, t. IV, wyd. V. Rörich — Fr. Liedke — H. Schmauch, Braunsberg 1935, s. 71—72. *Taxae pro communibus servitiis*, wyd. H. Hoberg, s. 129. *Polonica ex libris „Obligationum et Solutionum”*, wyd. I. Lisowski, s. 3, 6, 50, 66, 80, 109, 178, 194, 223, 257, 259, n. 1, 7, 8, 109, 149, 181, 255, 450, 452, 489, 606, 891, 697. Por. J. Obłąk bp, *Historia diecezji warmińskiej*, Olsztyn 1959, s. 101—107.

²⁹ „Adalbertus episcopus Posnaniensis, servitium commune et quinque consueta servitia promittit [...] Adalbertus, episcopus Posnaniensis pro complemento sui communis servitii necnon pro complemento quatuor servitiorum quitatur”. *Acta Camerae Apostolicae*, t. II, wyd. J. Ptaśnik, s. 38, 44, 48, n. 56, 65, 69. Por. P. B. G a m s, *Series episcoporum Ecclesiae Catholicae*, Ratisbonae 1873, s. 355. Wydaje się, że J. Ptaśnik niedokładnie odczytał tekst rękopiśmienny i biskupa powyższego podał — „Albertus” zamiast Adalbertus. Być może, że i do tekstu rękopiśmiennego w źródłach skarbowości papieskiej ten błąd się zakradł. W każdym bądź razie w 1348—1355 r. biskupem poznańskim był „Adalbertus Paluca”. Z tej też racji pozwoliłem sobie zmienić powyższy tekst źródłowy J. Ptaśnika z „Albertus” na „Adalbertus”.

³⁰ *Kodeks dyplomatyczny wielkopolski*, t. III, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1879, s. 461, 705, n. 1741, 1984. *Sprawozdanie z poszukiwań w archiwach i bibliotekach rzymskich a szczególnie w archiwum watykańskim*, Wł. Abraham, Kraków 1888, s. 44. *Acta Camerae Apostolicae*, J. Ptaśnik, t. II, s. 87, 93, n. 133, 144. *Taxae pro communibus servitiis*, H. Hoberg, s. 97. *Polonica ex libris „Obligationum et Solutionum”*, wyd. I. Lisowski, s. 4, 11, 28, 59, 62, 69, 77, 112, 135, 144, 230, 238, 247, 252, 255, 262, n. 4, 16, 56, 131, 139, 155, 175, 262, 322, 341, 623, 644, 663, 676, 686, 703.

³¹ „Eisdem anno (MCCCLV) [...] in camera apostolica [...] dominus Nicolaus, episcopus Primisclaviensis in Russia propter paupertatem modernam fuit a prestatione communis servitii liberatus”. *Acta Camerae Apostolicae*, wyd. J. Ptaśnik, t. II, s. 80, n. 117.

³² *Sprawozdanie z poszukiwań w bibliotekach i archiwach rzymskich a szczegól-*

Interesującą nas praktykę annatową spotykamy również w diecezji płockiej. Pierwsze jej ślady zaznaczyły się tam w r. 1360 i 1363, gdy część swoich świadczeń serwicjalnych przekazał Kameronze Apostolskiej bp Bernard i gdy Imisław Wroński, jego następca, przyrzekł spłacić swoje należności z tego samego tytułu.³³ Podobne przykłady stwierdzamy odnośnie do wielu następnych tytułów katedry płockiej. Świadczyli oni swoje annaty w następującej kolejności: Mikołaj, Stanisław oraz Dobiesław Gulczewscy w latach 1365/66, 1368—1370, 1375, Henryk Mazowiecki w r. 1391, Mafiol, który nie został dopuszczony do objęcia diecezji, poprzestał na przyrzeczeniu płatności w 1393 r., Jakub Kurdwanowski spłacił annaty w r. 1396, 1398, Stanisław Pawłowski w r. 1425, Paweł Giżycki w r. 1439, Ścibor II w r. 1463, Kazimierz Mazowiecki w r. 1472, Piotr Chotkowski w r. 1481, Samuel Maciejowski w r. 1542, Jan Bieliński w r. 1546 i Andrzej Noskowski w r. 1547.³⁴

W drugiej połowie XIV w. pojawiły się jeszcze annaty kandydatów na stolice biskupie: pomezkańską, sambijską oraz wileńską.

Według danych źródłowych pierwszym pomezkańskim biskupem (rezydencja w Rydze) notowanym przy annatach był Jan Mnich. Przyrzekł on zapłacić je w r. 1378.³⁵ Podobne przyrzeczenie złożył w 1409 r. jego następca Jan Ryman, w r. zaś 1429 zapłacił część taksy annatowej bp Jan III. W całości natomiast opłatę serwicjalną złożyło dwóch innych rządców pomezkańskich, a mianowicie w r. 1467 Wincenty Kiełbasa (bi-

niej w archiwum watykańskim, Wł. Abraham, Kraków 1888, s. 45. *Sprawozdanie z poszukiwań w bibliotekach i archiwach rzymskich w latach 1896/7 i 1897/8*, Wł. Abraham, Kraków 1899, s. 157. *Acta Tomiciana*, t. XI, wyd. St. Górski, Pannoniae 1901, s. 171, n. 217. *Taxae pro communibus servitiis*, H. Hoberg, s. 98. *Polonica ex libris „Obligationum et Solutionum”*, I. Lisowski, s. 83, 142, 175, 229, 234, 237, 242, 252, n. 188, 337, 442, 621, 634, 641, 651, 677.

³³ „Bernardus episcopus Plocensis, pro parte partis sui communis servitii camere domini pape debite et pro parte partis quatuor servitiorum quitatur necnon ipsi terminus solutionis complementi servitii prorogatur. Imislaus episcopus Plocensis, pro se et predecessore suo servitia communia promittit”. *Acta Camerae Apostolicae*, t. II, J. Ptaśnik, s. 102, 115, n. 156, 184.

³⁴ *Joannis Długossi Historia Poloniae*, lib. XII, wyd. A. Przeździecki, Cracoviae 1876, t. V, s. 561—562. *Acta Camerae Apostolicae*, t. II, J. Ptaśnik, s. 128, 137, 140, 144, n. 201, 202, 219, 225, 231. *Taxae pro communibus servitiis*, H. Hoberg, s. 96. *Polonica ex libris „Obligationum et Solutionum”*, I. Lisowski, s. 4, 24, 26, 28, 59, 111, 187, 227, 233, 249—250, 254, 256, n. 3, 47, 51, 57, 133, 258, 471, 615, 630, 670, 681, 689.

³⁵ „Die XVI mensis Februarii MCCCLXXVIII anni, venerabilis in Christo Pater dominus Joannes, episcopus Pomeraniae [...] promisit pro suo communi servitio camerae apostolicae et collegio MC fl. auri et quinque servitia consueta”. *Polonica ex libris „Obligationum et Solutionum”*, I. Lisowski, s. 12, n. 20.

skup chełmiński i komendatariusz pomezkański) oraz w r. 1480 Jan IV z Lessen.³⁶

Pierwszym biskupem sambijskim (źmudzkiem), który najpierw w r. 1386 podjął zobowiązanie annatowe, a do r. 1389 je wykonał, był Henryk Kuwał.³⁷ W latach 1390—1398 w podobny sposób załatwiał te sprawy następca Kuwala, Henryk III Sefeld; w r. 1414 zapłacił część annat Henryk Schanenburg; biskup sambijski Michał wpłacił swoje annaty Kameronze Apostolskiej w 1426 r.; wreszcie bp Teodoryk w 1470 r., a Jan Rewinkel w r. 1475.³⁸

Z rządców wileńskich, jako płatnicy annat, wystąpili następujący biskupi: Jakub Plichta w r. 1399,³⁹ bp Piotr w r. 1415/16, bp Maciej w r. 1422, Mikołaj Dierzkowicz w r. 1453, Jan Losowicz w r. 1468, bp Andrzej w r. 1481, Wojciech Tabor w r. 1492 i Wojciech Radziwiłł w r. 1507.⁴⁰

W XV w. pierwszeństwo pod względem świadczenia annat przypada biskupom diecezji halickiej, której przedłużeniem było biskupstwo lwowskie, podniesione do godności metropolii. Pierwszym znanym płatnikiem annat spośród biskupów lwowskich był Jan Rzeszowski. Przekazał on Kameronze Apostolskiej swoje serwicia w r. 1414/15. W r. 1437 zapłacił je Jan Odrowąż, w r. 1451 Grzegorz Sanocki, w r. 1481 Jan Strzelecki, w r. 1505 Bernardyn Wilczek, w r. 1540 Piotr Starzechowski, w r. 1555 Feliks Ligeza.⁴¹

W późniejszych latach XV w. dokonywali wpłat annatowych biskupi

³⁶ Tamże, s. 74, 135, 222, 232, n. 169, 321, 602, 627.

³⁷ „Eisdem anno MCCCLXXXVI [...] dominus Henricus, episcopus Samogitiensis in Polonia, promisit pro suo communi servitio VIII c flor. auri de camera et pro parte communis servitii sui predecessoris Thilonis IVCLXXXVI flor. auri de camera [...]”. Tamże, s. 17, 22, n. 30, 35, 42. Zwracam uwagę, że w: *Taxae pro communibus servitiis*, H. Hoberg, brak jest wszelkich danych na temat płatności annatowych biskupów źmudzkich.

³⁸ *Polonica ex libris „Obligationum et Solutionum”*, I. Lisowski, s. 27—28, 60, 68, 111, 225, 228, n. 55, 136, 154, 259, 610, 618.

³⁹ „[...] anno a Nativitate Domini MCCCIC [...] dominus Janussius de Lubinia decretalium doctor nomine domini Jacobi episcopi Vilmensis [...] promisit Camerae et Collegio pro suo communi servitio id ad quod taxabatur in partibus et quinque servitia consueta [...]”. *Codex diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon dioeceseos Vilmensis*, t. I, fasc. 1 (1387—1468), wyd. J. Fijałek — Wł. Semkowicz, Kraków 1932, s. 67.

⁴⁰ Tamże, s. 97, 112, 291, 378. *Sprawozdanie z poszukiwań w archiwach i bibliotekach rzymskich w latach 1896/7 i 1897/8*, Wł. Abraham, Kraków 1899, s. 156—157. *Taxae pro communibus servitiis*, H. Hoberg, c. 133. *Polonica ex libris „Obligationum et Solutionum”*, I. Lisowski, s. 45, 70, 79, 107, 122, 176, 193, 223, 234, 241—242, 244, n. 99, 159, 180, 250, 285, 445, 486, 604, 632, 650, 656.

⁴¹ *Taxae pro communibus servitiis*, wyd. H. Hoberg, s. 66, 68. *Polonica ex libris „Obligationum et Solutionum”*, I. Lisowski, s. 69, 77, 142, 181, 233, 243, 248, 263, n. 157, 177, 338, 458, 631, 652, 665, 704.

diecezji: łuckiej, żmudzkiej, kijowskiej, mołdawskiej, chełmskiej i kamienieckiej.

W diecezji łucko-żytomierskiej, jako pierwszy, wpłacił serwicja w 1426 r. bp Andrzej Spławka. Po nim w r. 1459 Wacław Raskonicz, w r. 1463 Jan Losowicz, w r. 1468 Marcin Krzeszowski, w r. 1483 Stanisław Stawski, w r. 1507 Paweł Algimunt, w r. 1549 Walerian Protaszewicz. W diecezji żmudzkiej (stolica Miedniki) począwszy od r. 1427 płacili annaty: Mikołaj Polak w r. 1427, bp Bartłomiej w r. 1471, Marcin Żmudzyn („Samogita”) w r. 1483 i 1492. Spośród kandydatów na stolicę kijowską płacili annaty biskupi: Franciszek w r. 1430, Stanisław w r. 1432, Klemens w r. 1450, Michał w r. 1487 oraz Jan Andruszewicz w r. 1546. W okresie przynależności do Polski diecezji mołdawskiej, opłaty annatowe świadczyli jej rządcy: bp Piotr w r. 1438 oraz Tomasz w r. 1497. Wyniesieni na katedrę chełmską biskupi przekazywali do Rzymu taksy serwicjalne w następującej kolejności: Jan Tarnowski w r. 1452, Jan Targowicki w r. 1480, Mikołaj Kościelecki w r. 1505, Mikołaj Dzierzgowski w r. 1542, Andrzej Zebrzydowski w r. 1545, Jan Dziaduski w r. 1546, Jakub Uchański w r. 1551. Wreszcie z diecezji kamienieckiej świadczyli Kamerze Apostolskiej serwicja wspólne: bp Mikołaj Próchnicki w r. 1470, Mikołaj Łomżyński w r. 1483, Mikołaj Dzierzgowski w r. 1541, Jan Wilmowski w r. 1542, Jan Drohojowski w r. 1545 i Leonard Słonczewski w r. 1546.⁴²

Omówione powyżej świadectwa źródeł dają wyraz działaniu u nas praktyki annatowej w odniesieniu do biskupów. Świadectwa te obejmują okres od końca XIII w. (1296 r.) do połowy XVI stulecia (1555 r.) i stanowią bezpośrednie dowody wpłat.⁴³

W obecnym stanie źródeł opublikowanych brak jest podobnych faktów, które pozwoliłyby na przesunięcie granicy 1555 r. Granicę tę należy pomimo to przesunąć. Wolno mianowicie i trzeba przyjąć, że po r. 1555

Sprawozdanie z poszukiwań w bibliotekach i archiwach rzymskich a szczególnie w archiwum watykańskim, Wł. Abraham, Kraków 1888, s. 45. *Sprawozdanie z poszukiwań w archiwach i bibliotekach rzymskich w latach 1896/7 i 1897/8*, wyd. Wł. Abraham, Kraków 1899, s. 156—159. *Codex diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon dioeceseos Vilnensis*, t. I, fasc. 1 (1387—1468), wyd. J. Fijałek — Wł. Semkowicz, Kraków 1932, s. 126. *Taxae pro communibus servitiis*, H. Hoberg, s. 35, 72, 77, 81. *Polonica ex libris „Obligationum et Solutionum”*, I. Lisowski, s. 111, 113, 140, 141, 161, 175, 176, 179, 186, 194, 201, 202, 223—225, 231, 235—237, 243, 245, 249—256, 258, 261, n. 260, 263, 333, 334, 393, 439, 443, 453, 470, 488, 509, 510, 605, 609, 611, 625, 636, 638, 640, 642, 653, 657, 668, 672, 673, 678, 679, 683, 685, 687, 693, 700.

⁴³ W 1296 r., jak wykazałem wyżej, notujemy na terenach Polski pierwszy fakt płacenia annat przez biskupa Jarimara z Kamienia, w r. zaś 1555 ostatni tego rodzaju przykład podany przez źródła — przekazanie Rzymowi annat przez metropolitę lwowskiego Feliksa Ligęzę.

płatności annatowe bynajmniej nie ustały, lecz były w dalszym ciągu praktykowane. Za tego rodzaju twierdzeniem przemawiają dowody co prawda nie bezpośrednie, lecz pośrednie i uboczne, niemniej jednak ze wszech miar przekonujące.

Pierwszym argumentem, który przemawia za powyższą tezą od strony negatywnej, jest wypowiedź uczonych we wstępie do wydawnictwa: *Polonica ex libris „Obligationum et Solutionum” Camerae Apostolicae ab anno 1373*, collegit I. Lisowski, Romae 1960. W odniesieniu mianowicie do tak zwanych „*Obligationes et Solutiones*”, to jest jednej z wielu kategorii kurialnych ksiąg skarbowych, badacze ci stwierdzają, że w XVI w. notatki odnoszące się do Polski są coraz rzadsze i jak gdyby zanikają, w wyniku czego ostatnia tego rodzaju notatka pochodzi z 1678 r.⁴⁴ Z tego twierdzenia wynika bardzo ważny wniosek, że mianowicie milczenie znanych nam źródeł publikowanych o dokonywaniu bezpośrednich wpłat annatowych przez biskupów polskich nie jest bynajmniej równoznaczne z ustaniem praktykowania ich. Owszem, w archiwach watykańskich istnieją jeszcze nie opublikowane materiały, które zawierają wiadomości o finansowych stosunkach pomiędzy Polską a Stolicą Apostolską. W samych księgach „*Obligationes et Solutiones*” zapiski finansowe dotyczące Polski sięgają 1678 r. A przecież system skarbowości kurialnej obejmował jeszcze wiele innych ksiąg, w których niewątpliwie mieszczą się podobne „*polonica*”, obejmujące swym zasięgiem szerszy zakres czasu.

Z kolei przejdźmy do argumentacji pozytywnej. Potrzebnego materiału dostarczają nam źródła polskie.

Jest oto faktem, że sprawą annat papieskich zajmowały się niektóre sejmy polskie, podejmując w tej materii stosowne uchwały.⁴⁵ Tak więc poświęciły annatom sporo uwagi sejmy: w Piotrkowie z 1544 r. i z 1567 r., w Lublinie z 1569 r., w Andrzejowie z 1576 r. oraz w Warszawie z 1607 r.⁴⁶ Z naszego punktu widzenia nie jesteśmy w tej chwili zainteresowani dokładną analizą treści wszystkich powyższych uchwał sejmowych. Sam jednak fakt, że annaty znalazły się na wokandzie obrad sejmowych, świadczy ponad wszelką wątpliwość, iż przynajmniej do sejmu warszawskiego z 1607 r. opłaty te były wciąż u nas aktualne. Odnośna uchwała wspomnianego sejmu warszawskiego najwyraźniej wspomina, że biskupi

⁴⁴ „Saeculo XVI notulae rariores fiunt; postea quasi desinunt notulae ad Poloniam spectantes; ultimae earum ad a. 1678 referuntur. *Polonica ex libris „Obligationum et Solutionum”*, wyd. I. Lisowski, Romae 1960, Introductio, s. X.

⁴⁵ Zagadnienie stosunku sejmów polskich do sprawy annat papieskich nadaje się do oddzielnego, bardziej szczegółowego, studium. Tutaj potrącam o nie nawiasowo, pod aspektem swoich potrzeb zakreślonych tokiem argumentacji.

⁴⁶ *Volumina Legum*, Petersburg 1859, t. I, s. 286, t. II, s. 69, 95, 156, 436.

placą annaty do Rzymu i zachęca, by takie same świadczenia przekazywali skarbowi koronnemu.⁴⁷

Dalej, liczne uwagi o annatach biskupów polskich mieszczą się w dokumentach dyplomacji polsko-watykańskiej. Nuncjusze papiescy w Polsce, między innymi sprawami, w swej korespondencji informowali Kurie Rzymską o stanie faktycznym praktyki annatowej. W świetle tych informacji ujawnia się pełna żywotność omawianej instytucji annat na naszych terenach. I tak, sprawę tę poruszył nuncjusz Lippomano w liście z 22 września 1556 r., w którym podał ogólniejszą wzmiankę o świeżo odbytym sejmiku szlachty polskiej, na którym ułożono kilka nowinkarskich artykułów. Między innymi zaś artykuł o zniesieniu annat. „Gdyśmy — pisał Lippomano — synod odbywali [chodziło o synod w Łowiczu], dowiedziałem się, że wielu szlachty zjechało się do Tarnowskiego i że u niego ułożono artykuły na sejm, między innymi o [...] zniesieniu annat” [podkreślenie moje].⁴⁸ W 1563 r. w swym liście z dnia 29 stycznia adresowanego do kardynała kurialnego Maroni, dał wyraz istnieniu biskupiej praktyki annatowej w Polsce nuncjusz papieski Camerino. Napisał mianowicie, że król podarowane mu annaty odstąpił arcybiskupowi gnieźnieńskiemu.⁴⁹ W obszernym sprawozdaniu o sytuacji Kościoła w Polsce, nuncjusz Ruggieri doniósł w 1568 r., że wyjednał u króla, iż nie weszła w życie uchwała sejmowa zabraniająca płacić Rzymowi annaty oraz że nowo mianowany biskup włocławski po dawnemu zapłacił te świadczenia Stolicy Świętej.⁵⁰ Nuncjusz Calighari w 1581 r. w swej korespondencji do Rzymu zamieścił kilka uwag na temat annat biskupów polskich podkreślając, że faktycznie nie są one dla nich uciążliwe, po-

⁴⁷ „Do efektu przywodząc Statut króla Zygmunta Dziada y Zygmunta Augusta Wuia Naszego y Stefana Przodków Naszych, Constytucye o Annatach uczynione: postanawiamy, aby z księży Arcybiskup y Biskup, który od nas beneficja otrzymywać będą takową sumę, jaką do Rzymu nomine Annatae dawają, dać był powinien [...] koronny do Skarbu Koronnego, litewski do Skarbu Wielkiego Księstwa Litewskiego [...]” *Constytucye Statuta y Przywileie Koronne y W. X. Lit.*, wyd. St. Koźuchowski, Mokrsk 1732, s. 9. *Volumina Legum*, t. II, s. 436.

⁴⁸ *Relacje nuncjuszów i innych osób o Polsce od r. 1548 do 1690*, wyd. E. Rykaczewski, Berlin—Poznań 1864, t. I, s. 39.

⁴⁹ „Polegam zupełnie na arcybiskupie jako na osobie posiadającej zaufanie króla, który [...] podarował mu annatę, którą Ojciec Święty odstąpił królowi”. Tamże, s. 110.

⁵⁰ „Lubo król na ostatnim sejmie piotrkowskim zniewolony silnemi naleganiami posłów ziemskich i większej części senatorów, którym może sprzeciwić się nie śmiał. chcąc wyjednać oddawna pożądane odzyskanie dóbr koronnych, zezwolił na wykonanie prawa zapadłego jeszcze pod panowaniem jego ojca, którem postanowiono nie płacić Rzymowi annatów od beneficjów duchownych, ale je w kraju zatrzymać [...] mimo to jednak z niemałą trudnością wyjednałem, że to prawo w wykonanie nie weszło i oprócz tego otrzymałem od króla, że mianowany wówczas biskup włocławski należną od siebie annatę zapłacił [...]”. Tamże, s. 213.

nieważ dochodowość roczna mens biskupich jest znacznie wyższa niż szacunkowy wymiar tych taks. ⁵¹ Wreszcie w 1583 r. nuncjusz Possevin w sprawozdaniu do Stolicy Apostolskiej o niektórych sprawach kościelnych w Polsce podkreślił, że podnoszą się tu pewne głosy przeciwko pobieraniu annat. ⁵² Od strony Stolicy Apostolskiej w korespondencji z nuncjaturą polską znajdujemy wzmiankę o annatach w instrukcji poselskiej dla nuncjusza Ruiniego. Pisał w niej papież Paweł V w 1612 r.: „[...] Stolica Apostolska poniosłaby znaczną stratę, gdyby annaty przestały jej być płacone [...]” ⁵³

Na działanie praktyki annatowej w Polsce po r. 1555 wskazuje wreszcie tak zwana taksacja rocznych dochodów beneficjalnych. Oszacowanie rocznej dochodowości stanowisk kościelnych, podległych annatom, stanowiło podstawę ustalenia taksy płatniczej dla kandydatów na te beneficja. ⁵⁴ Stąd więc każdorazowa wiadomość o taksach beneficjalnych przynosi pośrednie świadectwo o ich płaceniu przez beneficjantów. Odnośnie do taksacji polskich biskupstw posiadamy stosunkowo liczne wiadomości. Mieszczą się one w aktach Kongregacji Konsystorialnej w dziale tak zwanych procesów informacyjnych ⁵⁵ oraz w aktach Kamery Apostolskiej. ⁵⁶ W wymienionych obydwu kategoriach akt, wszystkie biskupstwa polskie posiadają dokładną taksację na przestrzeni od XVI do XVIII w. ⁵⁷

⁵¹ „[...]non essere questi gli frutti d'uno anno, nè pagarsi ogni anno una volta, come il volgo si dō ad intendere, ma li mezzi frutti, che si paghano una volta sola in vita d'un vescovo, me ne anco li mezzi frutti, nè la settima parte il che appare nella tassa dell'arcivescovato di Gnesna, che vale 70 m. ducati et la spesa di tutta la spedizione non passa 10 m. [...]”. *Monumenta Poloniae Vaticana*, t. IV, wyd. L. Boratyński Cracoviae 1915, s. 562, 567, 569, n. 313, 316.

⁵² „Non mancò poi fra questi più principali et intimi del Re dalla bocca de quali ascirono hieri queste parole: Ci impuntano noi altri di simonia, et non si pensa o non si vuole che sia simonia il pighliare l'annate et il succiare il sangue da afflittissime provincie alle quali il Re è stato costretto rimettere molte cose et offerire grandi partite et immunità perche vengano ad habitarvi”. *Monumenta Poloniae Vaticana*, t. VI, wyd. E. Kuntze, Cracoviae 1938, s. 417, n. 242.

⁵³ *Relacje nuncjuszów apostolskich i innych osób o Polsce od r. 1548 do 1690.*, wyd. E. Rykaczewski, t. II, Berlin—Poznań 1864, s. 113—114.

⁵⁴ Zob. mój artykuł: *Płatnicy i płatności annat papieskich w Polsce*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, IX (1962), z. 1, s. 51—52.

⁵⁵ Procesem informacyjnym było specjalne badanie przeprowadzane przez Kongregację Konsystorialną przed nadaniem jakiegoś wyższego stanowiska. Badanie takie dotyczyło zarówno osoby kandydata, jak i jakości samego beneficjum.

⁵⁶ *Akta Kamery Apostolskiej* jest to zbiór wszelkich dokumentów skarbowych Kurii Papieskiej. W zależności od swego szczegółowego przeznaczenia dokumenty takie nosiły nazwę: „Libri obligationum”, Libri annatarum”, Libri quitantiarum”, itp.

⁵⁷ *Analecta Romana, quae historiam Poloniae saec. XVI illustrant ex archivis et bibliothecis excerpta*, wyd. J. Korzeniowski, Kraków 1894, s. 7, 9, 82—83, 85, 93, 95, 97, 101, 105, 1255. T. Długosz, *Biskupi polscy w XVII i XVIII w., obsada*,

Nie uwzględniona zaś w nich taksa diecezji tarnowskiej, powstałej w 1785 r., mieści się w jej bulli erekcyjnej.⁵⁸

Tak więc przytoczone argumenty pośrednie przesuwają granicę czasową działania u nas praktyki annatowej od XVI do końca XVIII w. W wyniku tych rozważań dochodzimy do stwierdzenia, że od końca XIII w., głównie zaś od początków XIV, biskupi polscy świadczyli na rzecz skarbu papieskiego opłaty zwane annatami, ściślej mówiąc „serwiccjami wspólnymi” oraz „serwicjami małymi”. Do połowy XVI stulecia praktyka ta znajduje wyraz w dowodach bezpośrednich, to jest w udokumentowanych faktach płatniczych. Natomiast od drugiej połowy wymienionego wieku XVI po wiek XVIII włącznie, za jej stałym wykonywaniem przemawiają wprawdzie dowody pośrednie, lecz nie budzące żadnych wątpliwości.

*

Do rzędu wyższych stanowisk kościelnych, które podlegały obowiązkowi świadczenia annat, należały także opactwa.⁵⁹ Po omówieniu przeto rozwoju historycznego świadczeń annatowych biskupów, zwrócimy uwagę teraz na kształtowanie się tej praktyki odnośnie do polskich opatów. Jest rzeczą charakterystyczną, że informacje źródłowe są pod tym względem dosyć skąpe. Wystarczają jednak w zupełności do naświetlenia zagadnienia.

Pierwszy znany ze źródeł fakt, świadczący o działaniu u nas praktyki płacenia annat przez opatów, pochodzi z 1346 r. Swoje świadczenia serwiccjalne przekazał wówczas Kameron Apostolskiej nowo mianowany opat benedyktyński z Tyńca — Henryk.⁶⁰ Po Henryku płacili annaty inni opaci tyńccy. I tak, opat Jan przyrzekł uregulować te świadczenia

dyspensy, taksy, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, t. V (1958), z. 2, s. 92—93. Według ustaleń T. Długosza w XVII i XVIII w. miały w księgach *Kamery* swoje taksy, oprócz znanych nam już z płatności annat, także biskupstwa: inflanckie oraz smoleńskie.

⁵⁸ B. Kumor, *Dzieje polityczno-geograficzne diecezji tarnowskiej*, Lublin 1958, s. 126.

⁵⁹ G. Mollat, *Bénéfices ecclésiastiques en Occident*, [W:] *Dictionnaire de droit canonique*, t. II, wyd. R. Naz, Paris 1937, col. 413. A. Gottlob, *Die Servitientaxe im 13 Jahrhundert. Eine Studie zur Geschichte des päpstlichen Gebührenwesens*, Stuttgart 1903, s. 19—20. A. Pugliese, *Annate e mezz'annate nel diritto canonico*, Milano 1939, s. 13.

⁶⁰ „Henricus abbas monasterii Thinecensis, pro suo communi servitio camerae [...] necnon quattuor servitiis quitatur”. *Acta Camerae Apostolicae*, wyd. J. Ptaśnik, t. II, Cracoviae 1913, s. 28, n. 39.

w 1405 r., opat Dersław Mikołaj z Zelas zapłacił swoje serwicja w 1414 r., a opat Bogdalus w r. 1436.⁶¹

Oprócz Tyńca, znamy przykłady bezpośredniego załatwiania spraw annatowych przez opatów takich klasztorów, jak: augustianów w Żaganiu koło Wrocławia,⁶² cystersów w Mogile,⁶³ premonstratensów u św. Wincentego „extra muros Wratislavienses”⁶⁴ oraz cystersów w Gładach, w diecezji gnieźnieńskiej.⁶⁵

Ponadto praktykę świadczenia annat przez opatów polskich potwierdzają informacje pośrednie.

Według Wł. Abrahama w księgach skarbowych Kurii Rzymskiej, zawierających wykaz płatników taks serwicjalnych z końca XIV w., widać trzy opactwa polskie. Są nimi: Tyniec, Łysa Góra oraz Mogiła.⁶⁶ Dowodzi to bezspornie, że zwierzchnicy wymienionych klasztorów przekazywali Stolicy Apostolskiej opłaty annatowe.

Z przeprowadzonych badań w archiwach watykańskich, Bolesław Dembiński donosi, że wśród pozycji dotyczących annat w naszym kraju, mieści się instrukcja dla polskiego poselstwa do Rzymu z końca panowania Zygmunta I (1506—1548). Instrukcja przewiduje między innymi

⁶¹ *Sprawozdanie z poszukiwań w archiwach i bibliotekach rzymskich w latach 1896/7 i 1897/8*, Kraków 1899, wyd. Wł. Abraham, s. 155. *Polonica ex libris „Obligationum et Solutionum”*, wyd. I. Lisowski, Romae 1960, s. 78, 81, 142, n. 178, 185, 336. St. Szczygielski, *Tinecia seu historia monasterii tinecensis*, Cracoviae 1668, s. 82, 86.

⁶² W 1390 r. opat klasztoru augustianów w Żaganiu, w diecezji wrocławskiej, załatwił sobie jednorazowe zwolnienie ze świadczeń annatowych. Podobne zwolnienie jednorazowe otrzymał następny opat tego klasztoru Rudolf, w r. 1394. *Monumenta Poloniae Vaticana*, t. VIII: *Acta Bonifacii papae IX, fasc. I (1389—1391)*, wyd. E. Długopolski, Kraków 1939—1946, s. 156, n. 167. *Polonica ex libris „Obligationum et Solutionum”*, wyd. I. Lisowski, Romae 1960, s. 27, n. 54.

⁶³ W latach 1398—1400 wpłacił ratami serwicjalne taksy opat cystersów w Mogile, Mikołaj. *Polonica...*, jak wyżej, s. 43—44, 48, 61, 63, 64, n. 94, 104, 137, 141, 142, 145.

⁶⁴ Z klasztoru premonstratensów św. Wincentego „extra muros Wratislavienses” przekazywali Kurii papieskiej annaty: opat Paweł w r. 1400, opat Chrystian Kobald w r. 1414; opat Jan w r. 1422; opat Mikołaj w r. 1426; opat Franciszek w r. 1449; inny opat Jan w r. 1480; opat Jakub w r. 1506. Tamże, s. 75, 77, 108, 112, 174, 195, 224, 231, 243, n. 170, 176, 251, 261, 436, 491, 607, 626, 654.

⁶⁵ W r. 1552 zapłacił serwicjalną takse Jan Wysocki, opat klasztoru cystersów w Gładach. Tamże, s. 262, n. 702. Miejscowość tę księgi Kamery określają „Monasterium Laudense”, przy czym miała nota wyjaśnia, że chodzi tu o „Glanden”. Według *Słownika Geograficznego* „Glanden” jest niemieckim określeniem miejscowości Głady. *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego*, wyd. F. Sulimierski — W. Walewski, t. II, Warszawa 1881, s. 578—579.

⁶⁶ *Sprawozdanie z poszukiwań w archiwach i bibliotekach rzymskich w latach 1896/7 i 1897/8*, Kraków 1899, wyd. Wł. Abraham, s. 144.

omówienie z papieżem zagadnienia annat w sensie prośby o darowanie ich krajowi.⁶⁷ Godne podkreślenia jest wyraźne oddzielenie w instrukcji świadczeń annatowych kościołów i klasztorów — „ecclesiarum ac monasteriorum”⁶⁸ Jest to niewątpliwy wyraz działania u nas annat papieskich nie tylko odnośnie do posiadaczy mens biskupich, lecz także odnośnie do przełożonych klasztorów, czyli opatów. W ten sposób wymieniona instrukcja jest jeszcze jednym dowodem przekazywania do Rzymu annat przez opatów polskich.

Płatności annatowe opatów znalazły również wyraz w konkordacie polsko-watykańskim z 1736 r. Konkordat miał głównie na celu uzgodnienie kwestii spornych powstałych na tle opactw komendataryjnych, to jest nadawanych „in commendam”, a nie „in titulum”⁶⁹ W 12 artykule konkordatu jest właśnie mowa o interesującej nas sprawie annat. Zagadnienie to konkordat poruszył w sposób domyślny i uboczny. Mianowicie jest tam wzmianka o opłatach klasztorów dla Stolicy Apostolskiej z okazji wysyłanych bull. W pojęciu konkordatu należy stosować w tym zakresie na przyszłość zasadę ustalonych dla klasztorów taks w Datarii Apostolskiej. Na klasztory zaś nieotaksowane postanowiono nakładać umiarkowane opłaty.⁷⁰ W ten sposób zestawienie taks klasztorów z ekspedycją bull wyrażało niewątpliwą aluzję do annat, będących niczym innym jak opłatami z okazji obejmowania stanowisk — w tym wypadku opackich; obejmowanie to zaś z kolei łączyło się z ekspedycją bulli w Datarii Apostolskiej. A zatem omawiany konkordat przyjął na przyszłość praktykę świadczenia annat przez opatów polskich. Co więcej, wyrażenie konkordatu określające opłaty opackie jako coś zwyczajnego — „servari debebit solitum” — podkreśliło także istnienie tej praktyki w przeszłości.

W związku z omawianym konkordatem z 1736 r. wyłania się kwestia annat opatów komendatariuszy. Jest oto pewne, że konkordat usankcjo-

⁶⁷ „Post obedientiam a te datam in publico Consistorio loculentissima oratione Ssmi Regis [...] taxas ecclesiarum ac monasteriorum et annatas condonaret” B. Dembicki, *Sprawozdanie z poszukiwań w archiwach i bibliotekach rzymskich a szczególnie w archiwum watykańskim*, Kraków 1888, s. 93.

⁶⁸ Spójnik — „et” — w tekście instrukcji należy brać łącznie, nie zaś rozłącznie, jakoby tu chodziło o dwa rodzaje świadczeń, tj. taksy i annaty. Chodzi tu więc tylko o annaty, które często określano mianem taks („Taxas et annatas condonaret”).

⁶⁹ Nadanie opactwa „in commendam” nie dawało komendatariuszowi jurysdykcji w danym klasztorze, lecz przyznawało jedynie prawo do dochodów. Takim opatem komendatariuszem mogła być nawet osoba świecka. Obok komendatariuszy byli równocześnie opaci rzeczywiści — tytularni, którzy spełniali bieżące obowiązki w danym klasztorze.

⁷⁰ „In expeditione bullarum apostolicarum quoad monasteria taxata in Dataria Apostolica servari debebit solitum; quo vero ad non taxata habebitur ratio in eadem Dataria Apostolica, ne quid nimium gravaminis inferatur providendis [...]”. *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, t. IV—1, wyd. A. Theiner, Romae 1864, s. 126.

nował świadczenie taks annatowych zarówno przez opatów tytularnych, jak i komendataryjnych.⁷¹ Nie ma więc problemu co do przyszłości. Trudność istnieje co do przeszłości. Czy mianowicie opaci komendataryjni świadczyli taksy annatowe i wcześniej, przed omawianym konkordatem. Ten bowiem określa je mianem zwyczajnej praktyki — „servari debebit solitum” Przeczy zaś temu instrukcja króla polskiego dla Erazma Ciołka, biskupa płockiego, odbywającego poselstwo do Rzymu w 1503 r.⁷² Wynika z niej jasno, że pełnomocnik króla miał załatwić między innymi sprawę komendataryjnego nadawania klasztorów.⁷³ Przy tej właśnie okazji jest wyraźna wzmianka o annatach. Dowodzi ona, że z tej kategorii opactw nie płacono jeszcze wówczas annat. Należy zatem przyjąć, że świadczenie annat przez opatów komendataryjnych weszło w życie po odbytej w 1503 r. legacji do Rzymu przez Erazma Ciołka. Przy czym najprawdopodobniej nastąpiło to bezpośrednio oraz w wyniku tego poselstwa, czym tłumaczy się fakt, że konkordat z 1736 r. usankcjonował tę praktykę jako coś zwyczajnego — „servari debebit solitum”

Z powyższych rozważań wynika, że w interesującym nas czasie, to jest od XIV do XVIII w., było u nas w zwyczaju świadczenie annat przez opatów. Od pierwszej połowy XIV stulecia płacili annaty opaci tytularni, od początków zaś XVI w. także opaci komendataryjni.

Z kolei przejdziemy do omówienia rozwoju praktyki annatowej w zakresie beneficjatorów niższych, to jest posiadaczy stanowisk kościelnych niższej rangi.⁷⁴ Beneficjaci niżsi, ze względu na instytucję annat

⁷¹ „[...] ne quid nimium gravaminis inferatur providendis de predictis commendendis abbatibus: idemque observabitur respectu abbatiarum et monasteriorum in titulum concedendorum”. Tamże.

⁷² „Punkta dane Erazmowi Ciołkowi przeznaczonemu w poselstwie z obediencją do Rzymu [...]”. *Acta Alexandri Regis Poloniae et M. D. Lit. (1501—1506)*, [W:] *Monumenta mediae aevi historica res gestas Poloniae illustrantia*, t. XIX, wyd. F. Papée, Kraków 1927, s. 277, n. 167.

⁷³ W tekście instrukcji czytamy, że królowi chodziło o obsadę pewnych klasztorów swoimi ludźmi, którzy są mu pożyteczni w pełnieniu urzędów państwowych, z zapewnieniem służby Bożej w odnośnych klasztorach. A na tym właśnie polegało całe zagadnienie opactw komendataryjnych. „Obligaret rex dominos doctos, expertos, quibus abbatias committeret, quibus cultu divino integre servato, uteretur ad multa servitia Reipublicae et facilius provideret, ne claustra condamnatis sumptibus constructa corruerent”. Tamże, s. 282, n. 167.

⁷⁴ Beneficjami niższymi określano w tym czasie wszystkie stanowiska kościelne, poza papieżstwem, kardynałatem, biskupstwem i opactwem. A. Reiffenstuel, *Jus canonicum universum*, t. III, Parisiis 1866, s. 467. M. C. Coronata, *Institutiones iuris canonici*, vol. II, Taurini 1951, s. 372, n. 975.

papieskich, dzielili się na dwie kategorie, na posiadaczy samoistnych — nieinkorporowanych stanowisk kościelnych oraz na posiadaczy stanowisk inkorporowanych, niesamoistnych.⁷⁵

Na odcinku polskich beneficjów nieinkorporowanych można śledzić rozwój praktyki annatowej od r. 1316. Wówczas to bowiem papież Jan XXII wprowadził opłaty pierwszoroczne z niższych stanowisk kościelnych na skalę ogólną, a więc i odnośnie do Polski.⁷⁶ Od tego też momentu należy śledzić realizację wydanych przepisów annatowych.

Wśród zanotowanych przykładów świadczenia u nas tej kategorii annat, wysuwają się na czoło prebendariusze kanonii i to zarówno kapituł katedralnych, jak i kolegiackich.

Pierwszym takim przykładem była wpłata annat, jakiej dokonał w 1318 r. archidiakon⁷⁷ legnicki Paskal z okazji otrzymanej kanonii w kapitule katedralnej wrocławskiej.⁷⁸ Cały szereg podobnych faktów pochodzi z lat 1318—1320. Na ręce papieskiego pełnomocnika skarbowego w Polsce, Gabryela, złożyli wówczas swoje annaty: dziesięciu kanoników kapituły katedralnej wrocławskiej, scholastyk kapituły gnieźnieńskiej,⁷⁹ kanonik kolegiaty opolskiej, kanonik oraz kustosz kolegiaty głogowskiej, wreszcie prepozyt kolegiaty lubuskiej.⁸⁰

Następne przykłady świadczeń annatowych na odcinku polskich pre-

⁷⁵ Beneficjami inkorporowanymi określało się w prawie przedkodeksowym beneficja przyłączone jakiejś osobie moralnej, jak zakonowi, kapitule, uniwersytetowi, itp. A. Reiffenstuel, op. cit., t. V, Parisiis 1868, s. 105.

⁷⁶ Zob. mój artykuł: *Annaty papieskie w świetle narastających przepisów prawnych ze szczególnym uwzględnieniem Polski*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, XII (1965), z. 5, s. 103—130.

⁷⁷ Archidiakoniat był instytucją, która wyrosła na tle wspomagania biskupa w rządach diecezją. Z czasem prawie na terenie każdej większej diecezji doszło do powstania kilku okręgów archidiakonackich. Archidiakon zajmował zwykle drugie miejsce w kapitule, w której otrzymywał również uposażenie. Zob. A. A manie u, *Archidiacre*, [W:] *Dictionnaire de droit canonique*, t. I, wyd. R. Naz, Paris 1935, col. 948. Kulczycki, *L'organisation de l'Église de Pologne avant le XIIIe siècle*, Grenoble 1928, s. 166—167. J. Szymański, *Powstanie archidiakonatu wojnickiego i jego organizacja*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, V (1958), z. 4, s. 83—84.

⁷⁸ „Noverint universi presentes litteras inspecturi [...] nos habuisse et recepisse [...] a venerabili viro domino Pascali, archidiacono Legnicensi et canonico Wratislaviensi decem marcas denariorum [...] quas solvit pro fructibus unius anni domino nostro pape debitis [...]”. *Acta Camerae Apostolicae*, t. I, wyd. J. Ptaśnik, Cracoviae 1913, s. 60, n. 73.

⁷⁹ W kapitułach katedralnych oraz na ich wzór w kolegiatach, niektórzy kanonicy mieli funkcje z góry wyznaczone przez prawo oraz statuty. Funkcje te nadały odnośnym kanonom określony charakter, który wyrażały ich nazwy: prepozytura, dziekania, scholasteria, kustodia, kantoria.

⁸⁰ *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, t. I, wyd. A. Theiner, Romae 1860, s. 140—143, n. 223.

bend kapitulnych przypadają na lata 1326—1328. Wśród płatników tego rodzaju należności znaleźli się wówczas: archidiakon krakowski Jarosław oraz kanonik tejże kapituły Piotr Zirik.⁸¹

W r. 1342 uiściło interesujące nas taksy czterech członków krakowskiej kapituły katedralnej: Bertrand z otrzymanej prepozytury krakowskiej oraz ze scholasterii w kolegiacie sandomierskiej, Mikołaj Spytko z prebendy archidiakonackiej krakowskiej; wreszcie Dionizy Prandota ze zwykłej kanonii krakowskiej.⁸² W tym samym roku zapłacili swoje należności annatowe: prepozyt kolegiaty wiślickiej Mikołaj oraz obdarzony kanonią gnieźnieńską Piotr Pakosław.⁸³

Na przełomie pierwszej i drugiej połowy XIV w. śledzimy cały szereg dalszych przejawów praktyki annatowej w odniesieniu do kapituł oraz kolegiat. W 1346 r. zapłacili annaty: Bernard z racji otrzymanej kanonii w kapitule wrocławskiej oraz Arnald de la Caucina ze scholasterii w kapitule krakowskiej.⁸⁴ Podobnie uczynili w rok później (w 1347 r.): jeden z archidiakonów diecezji kamińskiej „Marquadus de Trallow”, dwaj kanonicy krakowscy, Werner z Chmielnika oraz Jan Dziecko, jak również z okazji otrzymania kanonii gnieźnieńskiej wspomniany już Arnald de la Caucina.⁸⁵ W 1348 r. przekazali skarbowi papieskiemu swoje płatności z tytułu annat następujący beneficjaci: Marcin z Dębna z otrzymanej prebendy w kolegiacie kieleckiej, Jakub Folkowski z kanonii krakowskiej, Piotr Begon z dziekanii tejże kapituły, Janusz Paskon oraz Jan z kanonii gnieźnieńskiej, Mikołaj Zawisza i Mikołaj Arnald z prebend w kapitule poznańskiej, Trojan z tamtejszej prepozytury oraz Włodkon Warzjusz z kanonii kapituły wrocławskiej.⁸⁶ W latach 1345—1354 świadczenia jednorocznych dochodów beneficjalnych przekazali znów do Kurii Papieskiej: z krakowskiej kapituły prepozyt Piotr Florian, dwaj kanonicy — Zawisza i Radomir, z kapituły zaś wrocławskiej prepozyt Albert, wreszcie z kolegiaty kruszwickiej kanonik Sędziwój.⁸⁷

W drugiej połowie XIV w., jak spotykamy w źródłach, miało miejsce wiele dalszych przykładów realizacji przepisów annatowych na naszych terenach. W 1356 r. podjęli zobowiązania annatowe: Piotr Florian z okazji

⁸¹ Tamże, s. 285, n. 362.

⁸² *Acta Camerae Apostolicae*, t. II, wyd. J. Ptaśnik, Cracoviae 1913, s. 307—308, n. 362. Wprawdzie J. Ptaśnik nie podaje nazwiska archidiakona Mikołaja, ale chodzi tu zapewne o Mikołaja Spytkę z Gnojna, gdyż jego to Łętowski wymienia najbliżej wspomnianego r. 1342. Zob. L. Łętowski, *Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich*, t. II, Kraków 1853, s. 259.

⁸³ *Acta Camerae Apostolicae*, t. II, J. Ptaśnik, Cracoviae 1913, s. 309, n. 269.

⁸⁴ Tamże, s. 23, 307, n. 34, 269.

⁸⁵ Tamże, s. 32, 36, 308, 309, n. 46, 53, 269.

⁸⁶ Tamże, s. 308—310, n. 269.

⁸⁷ Tamże.

otrzymania krakowskiej prepozytury kapitulnej oraz Jan Paskon przy obejmowaniu kanonii w kapitule poznańskiej.⁸⁸ W r. 1369 zapłacił takse annatową podkanclerzy królewski Jan Czarnkowski z otrzymanej prepozytury kapituły wrocławskiej.⁸⁹ W 1376 r. zobowiązanie płatnicze podjął obdarowany scholasterią kolegiaty łączyckiej Bogusław z Oporowa. W tym samym czasie przekazali Kameron Apostolskiej płatności annatowe prebendariusze: Mikołaj Boglewski z nieznannej prepozytury, Jabłowski z kanonii gnieźnieńskiej, poznańskiej i wrocławskiej, Dąbrowski z prebendy gnieźnieńskiej oraz Mikołaj Kijański z gnieźnieńskiej i krakowskiej.⁹⁰ Wreszcie w r. 1390 z dziekanii warmińskiej zapłacił annaty Arnold Ergenstein, z kanonii zaś wrocławskiej Mikołaj Gliwicki.⁹¹

W ciągu XV w. praktykę annat papieskich odzwierciedla wiele dalszych przykładów przekazywania tych świadczeń Kurii Papieskiej przez polskich prebendariuszy kapitulnych. W ten sposób w 1413 r. dokonali tego rodzaju wpłat Andrzej Laskary przy obejmowaniu dziekanii krakowskiej oraz Wincenty Dobiesław z okazji otrzymania kanonii płockiej.⁹² W latach 1424—1425 przyrzeczenie uiszczenia annat złożyli: Maciej Mikołaj z kanonii wrocławskiej, Piotr Grodziński z kanonii płockiej oraz Herman Bubler z archidiaconatu kaliskiego.⁹³ Kilka lat później, to jest w 1428—1430, przekazali Kurii swoje opłaty pierwszoroczne: z archidiaconatu krakowskiego Andrzej Kokoszyński, ze scholasterii łączyckiej Marcin Derśław oraz z kanonii krakowskiej Jan Elgot.⁹⁴ Następnie trzeba wymienić kilka zobowiązań annatowych podjętych przez kandydatów na kanonie. I tak, w r. 1434 zobowiązali się do wymienionych taks Mikołaj ze Spicimierza z racji otrzymania prepozytury w kapitule wrocławskiej oraz Jan „Nicolausdorf” z kanonii w tej samej kapitule.⁹⁵ W rok później podobne zobowiązanie podjęli: Borsza Wradim z kanonii płockiej, Janusz Włodkonis z kanonii uniejowskiej oraz Jan z kanonii kruszwic-

⁸⁸ Wł. Abraham uważa te dwie wzmianki za pierwsze ślady płacenia annat w Polsce, co oczywiście jest poglądem nieściśłym. Zob. *Sprawozdanie z poszukiwań w archiwach i bibliotekach rzymskich a szczególnie w archiwum watykańskim*, wyd. Wł. Abraham, Kraków 1888, s. 46.

⁸⁹ *Acta Camerae Apostolicae*, t. II, wyd. J. Ptaśnik, Cracoviae 1913, s. 139, n. 223.

⁹⁰ *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, t. I, wyd. A. Theiner, Romae 1864, s. 195, n. 224.

⁹¹ *Monumenta Poloniae Vaticana*, t. VIII: *Acta Bonifacii papae IX*, fasc. I (1389—1391), wyd. E. Długopolski, Kraków 1939—1946, s. 90, 110, n. 100, 118.

⁹² *Sprawozdanie z poszukiwań w archiwach i bibliotekach rzymskich w latach 1896/7 i 1897/8*, wyd. Wł. Abraham, Kraków 1899, s. 155—156.

⁹³ Tamże, s. 158.

⁹⁴ Tamże, s. 159—160.

⁹⁵ *Polonica ex libris „Obligationum et Solutionum” Camerae Apostolicae ab a. 1373*, wyd. I. Lisowski, Romae 1960, s. 154, n. 374, 375.

kiej.⁹⁶ W 1437 r. przyrzeczenie płatnicze z kanonii w wymienionej kolegiacie uniejowskiej złożył „Godscalus Uppniberg”, z prepozytury zaś w tejże kolegiacie przyrzekł takse pierwszoroczną w 1443 r. Maciej z Małego Krosna.⁹⁷ W r. 1472 należność annatową wyrównał obejmujący stanowisko archidiacona wrocławskiego Jan Loszonna.⁹⁸ Otrzymujący zaś w 1481 r. w Krakowie taki sam urząd Ludibrański zobowiązał się do zapłacenia przypadającej mu z tego tytułu taksy.⁹⁹

Ostatnie wreszcie znane ze źródeł przejawy praktyki annatowej w zakresie polskich prebend kapitulnych pochodzą z lat 1528 oraz z 1532. W r. 1528 przekazali Kameron Apostolskiej świadczenia annatowe Marcin Rambiewski oraz Piotr Gamrat. Ten pierwszy z otrzymanej dziekanii gnieźnieńskiej, drugi zaś z dziekanii plockiej oraz ze scholasterii warszawskiej.¹⁰⁰ Pod drugą datą, to jest 1532 r., widnieje wpłata annatowa Mikołaja Zamojskiego obdarowanego scholasterią łączycką.¹⁰¹

Wśród beneficjantów mniejszych płatnikami annat byli następnie posiadacze kościołów parafialnych. Występują w źródłach pod mianem rektorów, plebanów oraz proboszczów — „rector ecclesiae”, „plebanus”, „parochus”.

Księgi rachunkowe kolektora papieskiego w Polsce Gabriela de Fabriano wykazują, że w latach 1318—1320 wpłaciło annaty ze swych kościołów siedemdziesięciu kilku proboszczów diecezji wrocławskiej.¹⁰²

Między r. 1326 a 1328 dwaj skarbowi przedstawiciele Kurii Papieskiej w Polsce, Andrzej de Verulis i Piotr de Alvernia, pobrali dochody pierwszoroczne z jedenastu kościołów parafialnych w diecezji krakowskiej oraz z dwóch kościołów w diecezji wrocławskiej.¹⁰³

Z pierwszej połowy XIV w. można przytoczyć jeszcze kilka podobnych

⁹⁶ Tamże, s. 154—155, n. 376, 377, 379.

⁹⁷ Tamże, s. 155—156, n. 380, 381.

⁹⁸ *Sprawozdanie z poszukiwań w archiwach i bibliotekach rzymskich w latach 1896/7 i 1897/8*, wyd. Wł. Abraham, Kraków 1899. s. 154.

⁹⁹ Tamże, s. 155.

¹⁰⁰ *Acta Tomiciana*, t. XI, wyd. St. Górski, Posnaniae 1901, s. 99, n. 108. Por. K. Hartleb, *Gamrat Piotr herbu Sulima*, [W:] *Polski Słownik Biograficzny*, wyd. PAN, VIII—2 (Kraków 1958) 264.

¹⁰¹ *Acta Tomiciana*, t. XIV, wyd. St. Górski — Wł. Pocięcha, Posnaniae 1952, s. 161, n. 97.

¹⁰² Rachunki te wymieniają takie miejscowości kościołów parafialnych jak: „Proziano, Milicz, Crucemburg, Crucendorf, Bogendorf, Widna, Landeswoth, Chelwode, Swydnicz, Nechowicz, Berwald, Swynar, Recen, Calcow, Camenitz, Brus, Ryzen, Sothkow, Pilavia, Bungarth, Culendorf, Lossina [...]” i inne. *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, wyd. A. Theiner, t. I, Romae 1860, s. 140—143, n. 223.

¹⁰³ *Acta Camerae Apostolicae*, t. I, wyd. J. Ptaśnik, Cracoviae 1913, s. 290—291, n. 141.

faktów. I tak, w r. 1344 wpłacili annaty: Jan Dziecko z parafii Igołomia koło Krakowa oraz klasztor tyniecki z nadanego mu kościoła parafialnego w Książnicach. W r. 1346 Gotfryd „de Crempa” w diecezji kamińskiej, otrzymawszy parafię, zobowiązał się do zapłacenia pierwszorocznej taksy w określonym terminie; w rok później, obdarzony parafią w Tarnowie, Mikołaj Bohemus, uścił należną z niej opłatę annatową.¹⁰⁴

W drugiej połowie XIV w. przykłady wpłat annatowych z beneficjów parafialnych jak gdyby zanikały. Jedynie w r. 1391 przekazał tę opłatę kolektorowi papieskiemu Mikołaj z Gliwic, zalegający z nią z otrzymanego kościoła w Turowie, należącym do diecezji wrocławskiej.¹⁰⁵

W XV w. źródła notują dalsze przejawy praktyki annatowej w zakresie kościołów parafialnych. W latach 1413—1414 zapłacił annaty z kościoła Marii Magdaleny w Poznaniu, proboszcz Mikołaj Pruska. W r. 1424 zobowiązali się do tego rodzaju świadczeń: Jakub Dobrogost z kościoła parafialnego św. Mikołaja za murami Krakowa, Michał Piotr Grodziski z parafii Bauchkowo w diecezji płockiej oraz Mikołaj Joachim z parafii św. Mikołaja na Warmii. W r. 1425 wpłacili pierwszoroczne dochody dwaj proboszczowie z Warmii z otrzymanych kościołów, a to Piotr Stenebut z parafii Reszel oraz Jerzy Hose z parafii Pieniężno; w tym samym roku zobowiązanie płatnicze podjął Wichard Paweł, proboszcz w Lidzbarku Warmińskim; w r. 1431 przekazał Kurii annaty proboszcz w Piotraszewie, również na Warmii. W r. 1435 zobowiązanie annatowe podjął Paweł Włodkowic z Sarnowa jako proboszcz w Śpicimierzu — diecezji gnieźnieńskiej. W 1477 r. przekazali kolektorowi papieskiemu jednoroczne dochody: z kościoła w Oszkowicach koło Łowicza tamtejszy proboszcz Tomasz oraz z kościoła w Dąbrowie (nie udało się ustalić, o którą Dąbrowę chodzi) proboszcz Szymon. Wreszcie w 1496 r. zapłacił annaty z kościoła parafialnego proboszcz w Krasieninie, diecezji płockiej.¹⁰⁶

Spośród niższych beneficjów, jako płatnicy annat na naszych terenach, występowały ponadto: kościoły filialne, kaplice zamkowe, wikarie, kaplice, altarie oraz kapelanie.

¹⁰⁴ Tamże, t. II, s. 24, 28, 308, n. 37, 40, 269.

¹⁰⁵ *Monumenta Poloniae Vaticana*, t. VIII: *Acta Bonifacii papae IX*, fasc. I (1389—1391), wyd. E. Długopolski, Kraków 1939—1946, s. 181, n. 190.

¹⁰⁶ *Sprawozdanie z poszukiwań w archiwach i bibliotekach rzymskich w latach 1896/7 i 1897/8*, Wł. Abraham, Kraków 1899, s. 155, 158, 161. *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, t. II, wyd. A. Theiner, Romae 1860, s. 93, 98, 195, n. 136, 141, 224. *Codex diplomaticus Warmiensus*, t. IV [W:] *Monumenta Historiae Warmiensus*, t. IX, wyd. V. Rörich — F. Liedke — H. Schmauch, Braunsberg 1935, s. 92, 116, 124, 195, 407. *Polonica ex libris „Obligationum et Solutionum” Camerae Apostolicae ab. a. 1373*, wyd. I. Lisowski, Romae 1960, s. 155, n. 378. A. Olczyk, *Sieć parafialna biskupstwa warmińskiego do roku 1525*, Lublin 1961, s. 21, 23.

Tak więc w latach 1318—1320 na ręce papieskiego kolektora przekazał opłatę proboszcz z Frustenowa, diecezji wrocławskiej. Taksa obejmowała annaty i to nie tylko z kościoła parafialnego w wymienionej miejscowości, ale także z jego filialnego kościoła w Kętach.¹⁰⁷ W tym samym czasie zapłacił pierwszoroczne dochody rektor kaplicy zamkowej w Recheliczu koło Legnicy.¹⁰⁸ Z tytułu otrzymania wieczystej wikarii na Warmii w 1390 r. przesłał do Kurii świadczenia annatowe Mikołaj Sump.¹⁰⁹ W latach 1413/14 przekazał skarbowi papieskiemu jednoroczne dochody Mikołaj Jan Stuler z racji otrzymania kaplicy św. Krzyża w diecezji poznańskiej.¹¹⁰ Z nadanej sobie w 1424 r. altarii św. Wojciecha w jednym z kościołów krakowskich zobowiązał się zapłacić annaty pewien kanonik wrocławski Maciej Mikołaj.¹¹¹ Wreszcie w latach 1421—1425 Paweł Włodkowic przekazał Kurii Papieskiej kwotę annatową z kapelanii Marii Magdaleny oraz św. Wojciecha w Krakowie.¹¹²

Oprócz omówionych posiadamy jeszcze inne przykłady świadczenia annat przez niższych beneficjatorów. Występują one w ogólniejszych informacjach nie podających ani rodzajowego, ani jednostkowego charakteru odnośnych stanowisk kościelnych. Poznajemy z nich jedynie same fakty wpłat jednorocznych dochodów z niższych beneficjów, co wzbogaca omawianą niniejszym historię tego zagadnienia. I tak, w latach 1318—1320 kolektor papieski w Polsce, Gabriel de Fabriano, przejął pewne kwoty pieniężne jako opłaty annatowe z wakujących niższych beneficjów w diecezji gnieźnieńskiej, krakowskiej, lubuskiej, płockiej oraz wrocławskiej.¹¹³ Z diecezji płockiej i wrocławskiej podobnego przejęcia annat dokonał w 1326 r. inny kolektor papieski — Andrzej de Verulis.¹¹⁴

¹⁰⁷ „Item receptit a domino Leone [...] pro fructibus unius anni [...] ecclesie in Cant filialis eiusdem ecclesie de Frustenow” *Acta Camerae Apostolicae*, t. I, wyd. J. Ptaśnik, Cracoviae 1913, s. 63, n. 73.

¹⁰⁸ „Item receptit a. d. Tharao rectore capelle in castro in Rechelicz pro fructibus unius anni [...]”. *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, t. I, wyd. A. Theiner, Romae 1860, s. 142, n. 223.

¹⁰⁹ „Nicolaus Sump perpetuus vicarius in ecclesia Warmiensi pro annata seu mediis fructibus primi anni dicte sue vicarie [...] solvi fecit [...]”. *Monumenta Poloniae Vaticana*, t. VIII: *Acta Bonifacii papae IX*, fasc. I (1389—1391), wyd. E. Długopolski, Kraków 1939—1946, s. 127, n. 137.

¹¹⁰ „Nicolaus Johannis Stuler pro annata capelle S. Crucis ante pontem Piseri posn. dioc.” *Sprawozdanie z poszukiwań w archiwach i bibliotekach rzymskich w latach 1896/7 i 1897/8*, Wł. Abraham, Kraków 1899, s. 52—53.

¹¹¹ Tamże, s. 158.

¹¹² *Sprawozdanie z poszukiwań w archiwach i bibliotekach rzymskich a szczególnie w archiwum watykańskim*, Wł. Abraham, Kraków 1888, s. 52—53.

¹¹³ *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, t. I, wyd. A. Theiner, Romae 1860, s. 143, n. 223.

¹¹⁴ Tamże, s. 285, n. 362.

Tak więc po zbadaniu pojedynczych faktów annatowych wpłat, jakich dokonywali beneficjaci mniejsi, posiadacze stanowisk samoistnych — nie inkorporowanych, należy poczynić następujące ustalenia:

1. świadczenia annatowe w tym zakresie miały miejsce u nas w Polsce od początku XIV wieku (1318—1320);

2. w płatnościach tych były reprezentowane różnego rodzaju beneficja, jak: prebendy kapitulne tak katedralne, jak i kolegiackie, parafie, kościoły filialne, kaplice zamkowe, wikarie, kaplice, altarie oraz kapełanie. Nie można wykluczyć i innych jeszcze beneficjów, gdyż niektóre przykłady wpłat są wzmiankami ogólnymi, nie ujawniającymi rodzaju stanowisk;

3. przykłady wpłat annatowych z tej kategorii beneficjów w zasadzie nie przekroczyły XV stulecia, z wyjątkiem zasobniejszych prebend kapitulnych, których posiadacze świadczyli annaty nawet w pierwszej połowie XVI w.

beneficjów

W prawie kanonicznym jest znane zjawisko tak zwanego łączenia beneficjów. Przed Kodeksem łączenie to określano mianem inkorporacji (jak gdyby wcielenia), jeżeli jakieś beneficjum zostało przydzielone na stałe jakiejś osobie moralnej, jak zakonowi, kapitule, uniwersytetowi, itp. ¹¹⁵ Zjawisko inkorporacji beneficjów wywarło pokaźny wpływ na strukturę prawną annat papieskich. Doprowadziło bowiem do wytworzenia się odrębnej kategorii tych świadczeń. Do r. 1469 beneficjaci stanowisk inkorporowanych, a więc zakony, kapituły, uniwersytety płacili jednoroczne dochody przy ich obejmowaniu na wzór osób fizycznych. Papież Paweł II wprowadził na tym polu istotne zmiany. Mianowicie, w 1469 r. postanowił, że odtąd z beneficjów inkorporowanych ich tytułaci, czyli różne osoby moralne, będą w ramach annat świadczyć ustalone opłaty co piętnaście lat. Wytworzyła się więc nowa forma annat zwanych „kwindenia” ¹¹⁶ Płatnikami ich byli posiadacze inkorporowanych beneficjów, czyli różnego rodzaju osoby moralne w Kościele.

Praktyka świadczenia tej kategorii annat nie była również obca stosunkom polsko-watykańskim. Dają jej wyraz dowody zarówno bezpośrednie, jak i pośrednie.

Dowody bezpośrednie są dosyć późne, bo odnoszą się dopiero do r. 1678. Wówczas to wpłacili takse kwindencialną jezuita w Kaliszu z przy-

¹¹⁵ A. Reiffenstuel, op. cit., t. V, s. 105.

¹¹⁶ Zob. mój artykuł: *Annaty papieskie w świetle narastających przepisów prawnych ze szczególnym uwzględnieniem Polski*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, XII (1965), z. 5, s. 103.

łączonej ich domowi pewnej wioski,¹¹⁷ kapituła plocka z inkorporowanej sobie parafii¹¹⁸ oraz kapituła wileńska z przyłączonego jej kościoła parafialnego.¹¹⁹

Faktycznie jednak świadczenie „kwindeniów” z Polski jest o wiele wcześniejsze. Dowodzą tego przekonujące argumenty pośrednie. W swoich sprawozdaniach z przeprowadzonych badań naukowych w Rzymie, Wł. Abraham donosi, że w archiwum watykańskim istnieją osobne woluminy, zawierające wykaz annat z beneficjów inkorporowanych. Woluminy te obejmują czas od 1419 do 1677 r. W tym to okresie, zdaniem Wł. Abrahama, „jest pełno wzmianek dotyczących Polski”¹²⁰ Taka wzmianka wybitnego uczonego uprawnia do postawienia tezy, iż taksy kwindeniałne z polskich beneficjów inkorporowanych płacono poprzez wiek XV, XVI, XVII.

Na rzecz takiej tezy przemawiają zresztą wyraźne aluzje do rocznej dochodowości beneficjów z okazji ich inkorporacji. Gdy w 1513 r. kapitule gnieźnieńskiej przyłączono nową prebendę, papież Leon X w skierowanym z tej okazji do kapituły piśmie podkreślił, że w prośbach o inkorporację beneficjów należy dokładnie podać ich rzeczywistą dochodowość roczną.¹²¹ Ten postulat wiąże się zapewne z taksami kwindeniałnymi, dla których ustalenia punktem wyjściowym były dochody roczne beneficjów. Toteż przy aktach inkorporacji zawsze uwzględniano ten wymóg, wyszczególniając roczne dochody odnośnych beneficjów.¹²²

¹¹⁷ „Collegium Societatis Jesu oppidi Calesi Gnesnensis diocesis, pro applicatione ville cum colonis et sui pertinentis a prepositura Coszuelnensi [...] concessa 7 marci 1593 in Gnesnensi diocesi, cuius floren. 50 sub data [...]”. *Polonica ex libris „Obligationum et Solutionum” Camerae Apostolicae ab a. 1373*, wyd. I. Lisowski, Romae 1960, s. 246, n. 659.

¹¹⁸ „Capitulum et canonici ecclesie Plocensis pro annata XV, unionis parochialis ecclesie loci de Gralievo dicte diocesis, cuius floren. 30” Tamże, s. 246, n. 660.

¹¹⁹ „Capitulum et canonici ecclesie Vilmensis ex annata XV, unionis parochialis ecclesie loci de Lovense seu Pesalense Vilmensis diocesis, cuius ducatos 100, datum 1587 pridie Idus decembris [...]”. Tamże, s. 246, n. 661.

¹²⁰ *Sprawozdanie z poszukiwań w archiwach i bibliotekach rzymskich a szczególnie w archiwum watykańskim*, Wł. Abraham, Kraków 1888, s. 49. Wprawdzie kwindenia jako odrębna kategoria annat powstały w r. 1469, lecz w księgowości skarbowej Kurii mogły być zapisywane już wcześniej oddzielnie, gdyż wyróżniały się tym od innych annat, że wpłacały je nie osoby fizyczne, ale osoby moralne. Tym się tłumaczy relacja Wł. Abrahama, który donosi, że w archiwum watykańskim spotkał osobne księgi z kwindeniami, sięgające już r. 1419.

¹²¹ „Nos qui dudum inter alia voluimus quod petentes beneficia ecclesiastica aliis uniri tenerentur exprimere verum annum valorem secundum estimationem predictam”. *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, wyd. A. Theiner, t. II, Romae 1860, s. 342, n. 370.

¹²² Tak np., gdy w 1534 r. papież Paweł III inkorporował kapitule plockiej kościół parafialny, to dokładnie podano jego roczne dochody. „[...] fructus [...] dicte

Ujmując wszystkie powyższe uwagi na temat rozwoju historycznego świadczeń annatowych w Polsce, dochodzimy do następujących wniosków:

1. beneficjaci więksi to jest biskupi i opaci przekazywali skarbowi papieskiemu annaty przy obejmowaniu swych stanowisk od końca XIII w. po wiek XVIII.

2. posiadacze stanowisk mniejszych, nieinkorporowanych, świadczyli annaty od początków XIV w., to jest od pierwszej konstytucji annatowej z 1316 r., przy czym praktyka ta w zasadzie przetrwała do końca XV stulecia. Jedynie wyżej udotowane prebendy kapitulne były pod tym względem wyjątkiem, gdyż płacono z nich wymienione taksy jeszcze w wieku XVI.

3. tytułaci mniejszych beneficjów inkorporowanych płacili annaty zwane kwindeniami na przestrzeni wieku XV, XVI i XVII.

APERÇU HISTORIQUE SUR L'ÉVOLUTION DES ANNATES EN POLOGNE

L'article se propose de montrer comment les prescriptions canoniques relatives au paiement des annates au Saint-Siège étaient pratiquement appliquées en territoire polonais. Le code distinguait quatre catégories de bénéfices astreints au service des annates: évêchés et abbayes parmi les bénéfices majeurs; parmi les bénéfices mineurs, ceux de prébendiers capitulaires, curés, desservants d'églises-filles et de chapelles, aumôniers, altaristes formaient la troisième catégorie; la quatrième enfin était constituée par les chapitres et maisons religieuses pour les bénéfices qui leur étaient incorporés.

1. Alors qu'en Occident les évêques commencent à verser les annates dès le milieu du XIIIe s., le premier fait de ce genre est noté en notre pays en 1296. A cette date l'évêque de Kamen, Jarimar, transmet à la Chambre Apostolique les redevances sérvicielles, désignation officielle des annates payées par les évêques et les abbés. Par la suite, les annates furent versées par les évêques de tous les diocèses de Pologne et cette pratique continua jusqu'au XVIIIe siècle, c'est-à-dire jusqu'à la perte de l'indépendance nationale qui fut à peu près contemporaine de la disparition de l'ancienne forme juridique de ces redevances. Les versements à la Trésorerie Apostolique sont directement attestés jusqu'au milieu du XVIe siècle dans les documents officiels de l'époque qui en déterminent le montant. Le dernier en date des paiements ainsi attestés est celui effectué par le métropolitain de Lwow, Félix Ligeza, en 1555. Pour l'époque postérieure nous disposons de preuves indirectes seulement mais tout à fait convaincantes, à savoir: a) opinion des chercheurs des „polonica” dans les archives vaticanes (I. Lisowski p. ex.); b) lois votées par les Diètes polonaises concernant les annates épiscopales; c) correspondance diplomatique de nonces pontificaux en Pologne au XVIe siècle et instruc-

parochialis ecclesie sexaginta ducatorum auri de camera secundum communem estimationem valorem annum non excedere”. Tamże, s. 511. Podobnie w r. 1537 podano roczne dochody inkorporowanego kapituły wileńskiej kościoła w Skarbiemierzu na 24 marki srebrne. Tamże, s. 517.

tions qu'ils recevaient du Saint-Siège; d) estimation du revenu des évêchés polonais contenue dans les Actes de la Congrégation Consistoriale et de la Chambre Apostolique et couvrant toute cette période jusqu'au XVIIIe siècle inclusivement. Notons que cette estimation formait la base du calcul du montant des annates.

2. Les abbés devaient également payer les annates. En droit les abbayes faisaient partie des bénéfices majeurs. Il existe des preuves que les annates étaient versées en Pologne par les Bénédictins de Tyniec et de Łysa Góra, les Cisterciens de Mogiła, les Augustins de Żagań et les Prémontrés de Wrocław. Le premier versement mentionné par les sources d'époque remonte à 1346, effectué par l'abbé Henri de Tyniec. Les renseignements sur le paiement des annates par les abbés polonais sont assez maigres, en nombre suffisant pourtant pour établir l'existence de cette pratique jusque durant le XVIIIe siècle. Le concordat conclu entre le Saint-Siège et la Pologne en 1736 en est une preuve supplémentaire: il témoigne que les annates étaient versées non seulement par les abbés réguliers mais aussi par les abbés commendataires, ces derniers à partir du commencement du XVIe siècle.

3. Le paiement des annates par les bénéficiers mineurs se développa en deux directions selon qu'il s'agissait de bénéfices autonomes, attribués à une personne, physique ou de bénéfices incorporés, c'est-à-dire attachés à une personne morale, ordre religieux, chapitre, université et autres.

En Pologne les annates étaient perçues sur les bénéfices personnels suivants: prébendes canoniales des chapitres cathédraux et collégiaux, cures, vicariats, rectorats d'églises succursales, chapellenies de château et autres, enfin, sur les bénéfices d'altaristes. Les détenteurs de ces bénéfices payèrent les annates depuis 1318 jusqu'à la première moitié du XVIe siècle, époque où cette redevance disparut.

4. En 1469 Paul II introduisit une catégorie distincte d'annates perçue sur les bénéfices incorporés. Ces redevances se nommaient *quindennia* car elles étaient prélevées tous les quinze ans. Les *quindennia* furent perçues en Pologne du XVe au XVIIe siècle.

Ce qui précède indique donc qu'entre le XIIIe et la fin du XVIIIe siècle les bénéficiers polonais versèrent au Saint-Siège les annates selon les dispositions générales de la législation en cette matière.